

מחווון לשאלון בהיסטוריה, לימודי בחירה, קיץ תשע"ט מס' 022381

הנחיות כלליות:

- * במחווון הניתן להלן מובאות הנחיות למעריכים של הבחינה במועד זה בלבד.
- * שינויים יימסרו בתדריכים בעל פה ובשיחות הכוונה עם המעריכים הבכירים.
- * במחווון לא הובאו כל האפשרויות לתשובה נכונה, אלא רק מבחר תשובות. לכן אם תלמיד משיב תשובה שאינה במחווון ואינה מוכרת למעריך, על המעריך לבדוק בספרים, ואם יש צורך – להתייעץ עם מעריך בכיר.
- * המחווון נועד בעיקר לקביעת מסגרת בנוגע למספר הרכיבים הנדרש בכל סעיף כדי לזכות את התלמיד במלוא הנקודות (כמובן, על פי טיב התשובה).
- * בכל סעיף יש להקפיד על ניקוד על פי ההנחיות בכתב ועל פי ההנחיות שיימסרו בתדריכים במרב"ד.
- * אם תלמיד מילא את כל המטלות הנדרשות אך לא הפריד בין מטלות שונות, כפי שנדרש בשאלה, אלא כרך אותן זו בזו – יש לקבל את התשובה, ואין להפחית לו נקודות.
- * ההנחיות במחווון מנוסחות בלשון זכר, ומכוונות למעריכים ולמעריכות כאחד.

תזכורת: הגדרות למטלות בבחינה

- * **הצג/תאר** – הצגה/תיאור של התופעה, הפעולה, האירוע, התהליך הנדרשים בשאלה, בלי להסביר את הסיבות להתהוותם או את התוצאות/השפעות שלהם. זהו מעין "צילום תמונת מצב" (מאפיינים, משתתפים, זמן, מקום).
- * **הסבר** – הבהרה, פירוש של העניין המבוקש; סיבות/גורמים שהביאו לתהליך/לפעולה/לאירוע; תוצאות/השפעות של העניין המבוקש.
- * **השווה** – יש להשוות בין שני עניינים מבוקשים על פי קריטריונים, ולהבהיר את הדומה ואת השונה בכל אחד מן הקריטריונים שהוצעו.
- * **הדגם** – הבאת דוגמה הממחישה ומבהירה את העניין המבוקש (יש לתת דוגמה מפורטת, ואין להסתפק בהכללה).

**נושא 1 — הפעילות הציונית בארצות האסלאם בימי מלחמת העולם השנייה,
והעליות הגדולות מארצות האסלאם בשנים 1948-1967**

פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 1-2.

1. יהודי ארצות האסלאם וההעפלה מהן בזמן מלחמת העולם השנייה

א. הצג שניים מן הגורמים שהשפיעו על המצב של יהודי ארצות האסלאם בזמן מלחמת העולם השנייה, והסבר את השפעתו

של כל אחד מן הגורמים שהצגת

הגורם: מאורעות המלחמה: הפעילות המלחמתית ומדיניות שלטונות הציור.

ההשפעה:

— בשל ההפגזות נאלצו יהודים בתוניסיה לחפש מסתור בכפרים ערביים תמורת תשלום.

— המדיניות האנטישמית של ממשל וישי.

— הגליית רבים מיהודי בנגאזי למחנות בדרום לוב ואף למחנות השמדה.

— ביזת רכוש יהודי וגיוס לעבודות כפייה על ידי הגרמנים בתוניסיה.

הגורם: הסכסוך היהודי-ערבי בארץ-ישראל ועליית הלאומיות הערבית: התחזקות התעמולה של המופתי ותומכיו

בארצות המזרח התיכון נגד הציונות, והגברת התעמולה הנאצית בארצות המזרח. סימנים ראשונים של דה־קולוניזציה.

ההשפעה:

— הרעה ביחס של המוסלמים כלפי היהודים והתגברות החשש לביטחון האישי לאחר קבלת עצמאות ערבית בעתיד.

— ה"פרהוד" בעירק.

הגורם: הימצאותם של פליטים יהודים מאירופה בארצות האסלאם:

ההשפעה:

— התגברות הסולידריות היהודית בעקבות פעילות העזרה של הארגונים היהודיים הבינלאומיים, של החיילים

היהודים בצבאות הברית ושל הקהילות היהודיות המקומיות.

הגורם: שינוי ביחס של המוסדות הציוניים כלפי יהודי ארצות האסלאם

ההשפעה:

— "תפיסת הרזרבוואר" — עליית מעמדה של יהדות ארצות המזרח כמקור חשוב לעלייה בעקבות הפסקת העלייה

מאירופה. הכשרת שליחים לארצות האסלאם.

— הגברת הפעילות הציונית בארצות האסלאם.

ראה פירוט: סעדון (עורך), במחנת, עמ' 25-35.

ב. הסבר שלושה מן הקשיים בנוגע לעלייה לארץ ישראל מארצות האסלאם בזמן מלחמת העולם השנייה

— היציאה מארצות המוצא הייתה לא חוקית בדרך כלל.

— הכניסה לארץ, שהייתה תחת שלטון בריטי, הייתה לא חוקית.

— פעילות גלויה עוררה התנגדות ואלימות מצד האוכלוסייה המוסלמית.

— עלייה בדרך היבשה: קשה פיזית, כרוכה בתשלום גבוה למבריחים.

— לא הייתה תשתית מתאימה וקשרים.

ראה פירוט: סעדון (עורך), במחנת, עמ' 11-18, 33-34.

2. העלייה מצפון אפריקה בשנות החמישים**א. הצג את שלוש הגישות השונות שרווחו בקרב יהודי תוניסיה בנוגע לעלייה לישראל**

- יהודים שראו בהקמת מדינת ישראל את הגאולה: בעיקר יהודים מדרום תוניסיה (שם בעיקר הורגש המשבר הביטחוני והכלכלי). הם רצו לעלות לישראל הן מסיבות דתיות, הן בשל הקשיים המדיניים והכלכליים בגלות.
- יהודים שרצו לשמור על רכושם: בעיקר יהודים בני המעמד הבינוני ומעמד הפועלים. יהודים אלו לא התנגדו לעלייה, אך הם לא רצו לעלות בחיפזון, וכל זמן שהתקיים בתוניסיה בשלטון הצרפתי, הם לא ראו צורך למהר. הם שאפו לחסל את עסקיהם ורכושם באופן מסודר ודאגו לאפשרויות הקליטה בישראל, כדי לשמור על מעמדם הכלכלי.

- יהודים שתמכו בלאומיות הערבית: בעיקר אינטלקטואלים יהודים, שהאמינו כי אם תנועת הנאודספור תעלה לשלטון כאשר תוניסיה תזכה בעצמאות, היא תכונן מדינה דמוקרטית שתבטיח את שלום היהודים.

הסבר את עמדת השלטון הצרפתי בתוניסיה כלפי העלייה לישראל בשנים 1948-1953

- התנגדות עקרונית לעלייה לישראל, אך לא התנגדות מעשית. בפועל, עד 1953 העלימו עין מן העלייה. העלייה הייתה בצנעה ולא בגלוי, כדי שלא לעורר את זעם המוסלמים.
- ראה פירוט: סעדון (עורך), בגלוי ובסתר, עמ' 100-104.

ב. הצג שלוש מן הסיבות שבגללן התעכבה העלייה של יהודי מרוקו

- בהשוואה למדינות אחרות, במדינות צפון אפריקה היחסים בין יהודים למוסלמים היו טובים.
- השלטון הצרפתי לא הפלה לרעה את היהודים, לכן לא הורגשה בהילות.
- רצון לשמור על הרכוש: מכיוון שלא היה איום מיידי על חייהם, לא רצו יהודי מרוקו לעזוב בחיפזון ולהותיר את רכושם מאחור.
- מדיניות הסלקציה של מדינת ישראל עיכבה את העלייה. מכיוון שלא היה איום על חייהם של יהודי צפון אפריקה, קבעה ישראל תנאים לעלייה ולא העלתה המונים.
- אכזבה מקליטת העולים בארץ — מצוקת הדיור, קיפוח.

הסבר את עמדת השלטון הצרפתי במרוקו כלפי העלייה לישראל בשנים 1949-1956

- משהבין השלטון הצרפתי שהעלייה לישראל לא תיפסק, נחתם הסכם בינו ובין המוסדות הישראליים (1949). עם זאת לא היה השלטון הצרפתי מעוניין בפרסום העניין, והמוסדות הישראליים נדרשו לנהוג בצנעה ובחשאיות, אף על פי שפעילותם הייתה חוקית. השלטון הצרפתי הסכים לקבל את העלייה המסודרת והמאורגנת לישראל, אך התנה זאת בעלייה סלקטיבית.

- ראה פירוט: סעדון (עורך), בגלוי ובסתר, עמ' 81-83.

פרק שני**הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 3-4.**

- 3.** הצג שתיים מדרכי העלייה הבלתי לגאלית של יהודים ממצרים בסוף מלחמת העולם השנייה ועד הקמת מדינת ישראל
- הברחה של עולים המתחזים לחיילים היוצאים לחופשת פסח בארץ — "מבצע פסח" תש"ו.
  - עלייה ד' – עלייה חוקית למחצה, באמצעות קבלת אשרות ביקור בארץ תמורת הפקדת פיקדון בקונסוליית בריטניה במצרים. אשרות ביקור אלה נוצלו כדי להישאר בארץ.
  - העברת עולים לארצות מעבר באירופה, באמצעות דרכונים של בעלי נתינות זרה (1948).
- הצג שניים מן הקשיים שהיו כרוכים בעלייה זו
- השליטה הבריטית במצרים ובארץ ישראל והפעולות שלהם נגד העלייה על פי "הספר הלבן" (1939).
  - ההתנגדות במצרים לפעילות ציונית, והצורך לפעול בחשאי.
  - רצח הלורד מוין גרם להפסקה זמנית של הפעילות הבלתי לגאלית.
  - חוסר שיתוף פעולה בין התנועות הציוניות השונות שפעלו במצרים.
- ראה פירוט: סעדון (עורך), במחתרת, עמ' 146-150
- 4.** הסבר שתיים מן הסיבות שבזכותן אפשרו מנהיגי תימן ליהודים לצאת מתימן בשנת 1949
- בתימן שרר רעב כבד ויציאת היהודים יכלה להקל את המחסור במזון.
  - השלטונות רצו להרוויח מן הרכוש היהודי שיישאר בידיהם, ומתשלומים שונים במהלך היציאה מתימן.
  - החשש של האימאם שהפרעות נגד היהודים יתרחבו ויסכנו את יציבות שלטונו.
  - ידיעות על ניצחונות היהודים בארץ-ישראל.
- הצג שניים מן הקשיים של יהודי תימן במהלך עלייתם ארצה בתקופה זו
- מעבר בין אזורים ורשויות שונות בתוך תימן האט את התהליך והקשה עליו.
  - הבריטים סגרו את הגבול בין תימן לבין עדן.
  - קשיים פיזיים בדרך: חום, רעב, הליכה ממושכת, מחלות.
  - התנכלות האוכלוסייה המקומית בדרך.
  - גביית מיסים וכופר על ידי שליטים מקומיים ושודדים בדואים.
  - תנאים קשים במחנה המעבר בחאשד.
- ראה פירוט: סעדון (עורך), בגלוי ובסתר, עמ' 37-41.

נושא 2 — מעיל תשבץ: מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים

פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 5-6.

5. לשונות היהודים

- א.** מה היו שלוש השפות שדיברו בהן יהודי ארצות האסלאם? הסבר למה שימשה כל אחת מהן ומדוע היה בה צורך עברית: כתיבת שירה, תפילה, קשר עם יהודים בארצות שאינן דוברות ערבית. היו יהודים שכתבו מילונים ופרוזה בעברית. היה צורך לשמור על השפה העברית גם לצורך הבנת המקורות היהודיים, וגם לצורך שמירה על קשר עם יהודים שחיו מחוץ לגבולות האמפריה המוסלמית.
- ערבית-יהודית: שיחה בין יהודים, וחיבורים שונים. צורך בניב ייחודי שיהיה מובן רק ליהודים. יונק מהמסורת היהודית, ומאפשר העברת מידע רק בין יהודים.
- ערבית: כתיבת חיבורים בתחומים שונים. שיחה עם המוסלמים. צורך לתקשר עם הסביבה. עושר לשוני. ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 130-137.
- ב.** על פי הקטע, הצג שני מאפיינים של הפעילות של רס"ג
- חדשנות, עסק בתחומים חדשים, שיהודים לא עסקו בהם לפניו.
- שמירה על המסורת. העמיק ופיתח תחומים שהעיסוק בהם היה דל.
- הצג את האתגר שעמו הוא התמודד
- שילוב אלמנטים מן התרבות הכללית — שפה, צורת חשיבה, רעיונות — במסורת היהודית, מבלי לפגוע באמונה היהודית. על פי מה שלמדת, הבא שתי דוגמאות להתמודדות של רס"ג עם אתגר זה, והסבר כיצד המאפיינים שהצגת באים לידי ביטוי בדוגמאות אלה
- כתיבת מילון למשוררים — האגרון — לצורך חיבור פיוטים בעברית של המקרא, כפי שהפייטנים המוסלמים השתמשו בערבית של הקוראן. ביסוס השירה על לשון המקרא וכתיבת מילון עברי הם חידושים של רס"ג שנועדו לשמר את המסורת.
- תרגום המקרא לערבית — להנגשת המקרא ליהודים שלא הבינו היטב עברית. הנגשת המקרא ליהודים דוברי ערבית נועדה לשמר את המסורת. ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 135-137.

6. כלכלה ועסקים

- א.** הצג שני קשיים הלכתיים שעיימם התמודדו היהודים שעסקו בחקלאות בארצות האסלאם
- שמירת שבת: היהודים שעסקו בחקלאות היו צריכים לשבות ממלאכה בשבת (ובחג), והפסידו כסף.
- פדיון בכורות הצאן: הפסד כלכלי.
- שמירת כשרות: לעתים התעוררו בעיות כשרות בגלל הסביבה הלא-יהודית, במקרה שהמוצרים נשלחו למרחק.
- הסבר את הפתרון שניתן לאחד מן הקשיים שהצגת
- שותפות עם גוי: כך שהגוי עבד בשבת ובחגים היהודיים, והיהודי עבד בימי שישי / אם הגוי נחשב הבעלים של העדר, הוא פטור ממעשר בכור.
- חותם כשרות על הכלי הסגור בו מובלים המאכלים. ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 91-93.
- ב.** הצג את הליך המימון והממכר שהיה מקובל בארצות האסלאם בימי הביניים. בתשובתך התייחס לתפקידים של ה"דלאל" ושל "פקיד הסוחרים"
- הליך המימון ממכר התרחש בשתי צורות עיקריות. משא ומתן אישי בין שני סוחרים, או מכירה פומבית. רוב העסקאות בוצעו בעל פה וסוכמו בלחיצת יד, ללא חוזים כתובים. תפקידו של ה"דלאל" היה להביא את העסקה לידיעת הציבור, בקריאות רמות או מבית לבית. "פקיד הסוחרים" ייצג את הסוחרים שנעדרו מן העיר. שמר עבורם דואר וטיפל בסחורותיהם.
- הסבר את ייחודו של מסחר היהודים בארצות האסלאם בימי הביניים
- סחורות שהיהודים לא סחרו בהן: חיטה, שהייתה תחת פיקוח של השלטונות ותחת סכנת הפקעה / בהמות רכיבה, כנראה משום שעל פי חוק אסור היה להם לרכוב על סוס / כלי נשק — כיוון שהשימוש בנשק היה אסור להם / סחר בעבדים.
- יחסי המסחר בין היהודים הושתתו על ההלכה היהודית, שדיניה אחידים במקומות שונים. זה אפשר מסחר רחב היקף בין יהודים בעולם. ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 103-104, 107.

פרק שני**הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 7-8.**

7. הצג שני תחומים שבהם הדת המוסלמית דומה לדת היהודית. בחר באחד מן התחומים, והצג את השוני בין הדתות בנוגע

לתחום זה

- ייחוד האל: הדת המוסלמית, כמו היהדות מדגישה שהאל הוא אחד, ומוקיעה את המאמינים באלים אחרים מלבדו. על פי שתי הדתות האל לא נולד ולא הוליד. (במאפיין זה אין הבדל בין האסלאם ליהדות).
- אמונה שהאל ברא את העולם ואת האדם. גם בקוראן מדובר על בריאת העולם בשישה ימים, ועל בריאת האדם מעפר. השוני: התיאור בקוראן לא מוזכר שהאדם נברא בצלמו ובדמותו של האל. כנראה בלל התרחקות רבה יותר מהגשמה של האל.
- מערכת מצוות: גם בקוראן יש דרישה לקיים אורח חיים מסוים, ובנוסף למצוות הבסיסיות יש מערכת של הלכה. השוני: יש מצוות שקיימות ביהדות ולא באסלאם. המצוות שקיימות בשתי הדתות שונות בפרטיהן. באסלאם יש חמש מצוות יסוד: עדות — אמונה באל ובמוחמד, בשונה מן היהדות; תפילה — חמש תפילות ביום, לעומת שלוש ביהדות; צדקה — תשלום מס לטובת הקהילה, ביהדות יש מצוות צדקה אך התשלום מבוצע באופן שונה; צום — ברמאדן, שונה מן הצומות היהודיים; ועלייה לרגל — פעם אחת בחיים, למכה בחודשים מסוימים, בשונה מן היהדות בה יש עלייה לרגל לירושלים שלוש פעמים בשנה.
- אמונה באחרית הימים: התיאורים בקוראן דומים לתיאורי "יום ה'" בנביאים. תיאור של הרס העולם, משפט לכל בני האדם, גמול לצדיקים.
- תפיסת הנבואה והנביאים: באסלאם, כמו ביהדות, יש רשימה ארוכה של נביאים שהביאו את דבר האל לבני האדם. חלק מן הנביאים מופיעים בתנ"ך ובקוראן. הדמויות שלהם מתוארות באופן דומה, גם אם לא זהה. לדוגמה — משה, אברהם. השוני: גדול הנביאים ביהדות — משה, ובאסלאם — מוחמד.

הבא הסבר היסטורי אחד לדמיון בין האסלאם ובין היהדות

- השפעה יהודית על ראשית האסלאם.
- השפעה נוצרית על ראשית האסלאם (הנצרות הושפעה מן היהדות).
- קיומם של מוטיבים יהודיים בקרב הערבים לפני האסלאם.
- ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 9-18.

8. הסבר מדוע נהגו היהודים בארצות האסלאם בימי הביניים לעטר את ספר התנ"ך

- להמחיש ולהבהיר את הכתוב.
  - קישוט.
  - לפאר את הספרים.
  - להפוך את הספרים מושכים יותר לעין וללב.
  - הניקוד, שמטרתו פונקציונאלית, התעבה ונהפך לעיטור.
- הסבר כיצד ההשפעה של התרבות המוסלמית על הקהילה היהודית באה לידי ביטוי בעיטורים
- מוטיבים דומים, בעיקר צמחיים — מסורות קדומות משותפות של עיטור.
  - הפשטה אומנותית: העיטורים של ספרי התנ"ך דומים לעיטורים שהתפתחו אצל המוסלמים, מוטיבים מופשטים וסימטריים. המטרה בשני המקרים היא להתרחק מן המוחשי.
  - ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 203-210.

נושא 3 — קהילת יהודי קרקוב פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 9-10.

9. פעילות המחותרת בגטו קרקוב

א. הסבר כיצד השפיע הקשר בין המחותרת היהודית בקרקוב ובין המחותרת הפולנית על דרך הפעולה של חברי "החלוץ הלוחם"

— ההבטחה של המחותרת הפולנית לעזור להגיע ליער גרמה לאנשי החלוץ הלוחם לפנות לאופציית היער כאופציה ראשונה.

— ההבטחה של המחותרת הפולנית לעזור באספקת נשק השפיעה על ההחלטה לבצע פעולה בעיר.

מה היו המטרות שקיוו חברי "החלוץ הלוחם" להשיג באמצעות הפעולה שהם נקטו בסופו של דבר

— הגנה על המשפחות שלהם ועל הגטו בכלל.

— לעודד את האוכלוסייה הפולנית למרוד בגרמנים.

— בתוך הגטו היה קשה לפעול כי לא הייתה להם תמיכה מבפנים.

— למות בכבוד, לא ללכת כצאן לטבח.

ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 73-78.

ב. הצג את מבצע "ציגנריה"

בתאריך 22/12/1942 ביצעו חברי המחותרת שיצאו מן הגטו בלי סימני ההיכר היהודיים פעולות שונות ברחבי העיר.

חלק מן הפעולות נועדו לעורר את הכבוד והלאומיות הפולנית, וחלקן לפגוע בגרמנים.

קבוצה אחת, של נערות, תלתה את הדגל הפולני על עמוד ליד הויסלה, ושבה לגטו.

בשוק של קרקוב הניחה קבוצה אחרת זר פרחים ליד הריסות פסלו של מיצ'קביץ'.

פוזרו כרוזים לא חתומים הקוראים לפולנים למרוד.

רימוני יד הושלכו לבית הקפה "ציגנריה" שבו ישבו גרמנים. במבצע נהרגו ונפצעו עשרות גרמנים.

הסבר אילו מטרות של "החלוץ הלוחם" הושגו בפעולה זו ואילו מטרות לא הושגו

מטרות שהושגו

— עידוד האוכלוסייה הפולנית למרוד. כיוון שלא פעלו כיהודים במוצהר, הפולנים לא ידעו כלל שמדובר בפעולה של

מחותרת יהודית. הפעולה כוונה גם להרמת הכבוד הלאומי הפולני.

— פגיעה בגרמנים — אמנם הפעולה לא הייתה גדולה, אך בלב הגנרל גוברנמן.

מטרות שלא הושגו

— השבת הכבוד היהודי. הם לא פעלו במוצהר כיהודים.

— סיוע לתושבי הגטו — הפעולה הייתה מחוץ לו.

— הרמת המורל של היהודים בגטו, כיון שהפעולה התבצעה מחוץ לגטו, כמעט לא שמעו עליה בתוך הגטו.

ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 88-92.

10. ההתדרדרות במצבם של יהודי קרקוב

א. הצג שני אירועים שגרמו להתדרדרות במצב היהודים בקרקוב בשנים 1939-1941, והסבר כיצד כל אחד מן האירועים

שהצגת גרם להתדרדרות

- כיבוש קרקוב על ידי הגרמנים (ספטמבר 1939). התחילו מעשי טרור נגד יהודים. בעיקר נגד יהודים בעלי חנות חרדית. יהודים נלקחו לעבודות דחק. הוטלו גזרות כלכליות. עבודות כפייה (אוקטובר 1939). החובה לשאת סימן היכר יהודי (דצמבר 1939). איסור על קיום חיי דת יהודיים, חינוך ותרבות יהודית.
- גירוש יהודי קרקוב (1940-1941). הנס פרנק פרסם צו גירוש ליהודי קרקוב, בירת הגנרלגוברנמן. קצב ההגירה היה איטי, פורסם צו על פיו מי שלא יעזוב עד 15/8/1940 לא יוכל לקחת את רכושו. בנובמבר החל גירוש בכוח. יהודים הוצאו מבתיהם. לרובם לא היה מקום מגורים חלופי. צעירים גורשו למחנות עבודה.
- הקמת הגטו (1941). צמצום שטח המחיה. תנאי תברואה ירודים. בידוד. שליטה גרמנית. ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 15-18, 23-24, 31-32, 37.

ב. הצג את הגורמים למפנה ביחס של הגרמנים כלפי היהודים בגטו קרקוב במהלך שנת 1942

- ועידת ואנוזה — ממשלת הרייך דנה ב"פתרון הסופי" והפעולות הכרוכות בו תואמו. העניינים הקשורים לעבודת היהודים הועברו לידי האס-אס בלבד. נוצר בסיס "חוקי" להשמדה.
- שינוי במצב הצבאי והמדיני לקראת המתקפה המתוכננת בסטלינגרד — הגרמנים רצו לשמר על הסדר ולמנוע כל הפרעה למתקפה הצפויה.

הסבר שלושה שינויים שהתרחשו בגטו בעקבות גירוש יוני 1942

-] גירוש יוני 1942. כאלפיים איש בלי תעודת עבודה נאספו באלימות אל כיכר ז'גודה. על פי הצו אוכלוסיית הגטו הייתה צריכה להצטמצם בשליש. היודנראט לא שיתף פעולה ורשם הרבה יהודים בתור עובדים חיוניים, על כן גורש וגם רוזנצוויג, ראש היודנראט, ומשפחתו. רבים הומתו בכיכר. האקציה נמשכה חמישה ימים.
- בעקבות גירוש של רוזנצוויג מונה דוד גוטר לקומיסר הגטו. היודנראט פורק והיהודים הפכו להיות כפופים לשלטון משטרת הביטחון והאס-אס. דוד גוטר סייע ככל יכולתו לווילהלם קונדה.
- הקטנת שטח הגטו. מאות תושבים נאלצו לעזוב את דירותיהם ולחפש מקום מגורים חדש. הצפיפות גברה.
- בוטלו היתרי היציאה האישיים לעבודה, מעתה יצאו רק בקבוצות.
- רוב החנויות בגטו נסגרו, כולם חיפשו מקום עבודה בטוח במפעלים הגרמניים.
- ההחלטה של תנועות הנוער למרוד. הצעירים הבינו שגורלם נגזר ואין תקווה, ולכן אין מה להפסיד ממרד. ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 64-74.

פרק שני**יש לענות על אחת מן השאלות 11-12.**

11. הצג שלושה זרמים דתיים ו/או לאומיים שפעלו בחברה היהודית בקרקוב בתקופה שבין מלחמות העולם. הסבר כיצד כל אחד

מן הזרמים שהצגת בא לידי ביטוי במערכת החינוך והתרבות בקרקוב

— הזרם האורתודוקסי: יהודים שרצו לשמור על חיי הדת המסורתיים. חלקם היו חרדים, וחלקם ציונים. מוסדות החינוך של החרדים היו "חדרים" מסורתיים, ו"בית יעקב" — מסגרת חינוכית לבנות, שהוקמה לראשונה בקרקוב והייתה חדשנית.

— הדתיים הציונים בקרקוב הקימו את מערכת החינוך "תחכמוני".

— הזרם הציוני: יהודים שהאמינו שהפתרון למצבם של היהודים הוא עלייה לארץ ישראל והקמת מדינה יהודית. בקרקוב הוקמה הגימנסיה העברית בה הוענק חינוך יהודי לאומי. בקרקוב הודפס עיתון ציוני. בקרקוב פעלו תנועות נוער ציוניות שונות, ביניהן "השומר הצעיר", "גורדוניה", "בית"ר", ועוד.

— הבונד: תנועה סוציאליסטית ששאפה ליצור אוטונומיה יהודית לאומית-תרבותית בפולין. בקרקוב פעל סניף של תנועת הנוער של הבונד [צוקונפט] וכן פעלו ארגוני סטודנטים וארגוני עובדים שהיו מזוהים עם הבונד. כמו כן יצא בקרקוב ירחון שהיה מזוהה עם הבונד [וואלקה].

[אפשר לקבל גם: קומוניסטים]

ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 7-14; דרייפוס, הרצאה מצולמת.

12. הצג שלוש פעולות שנקטו אנשים לא־יהודים כדי לסייע ליהודים בתקופת הכיבוש הגרמני בקרקוב

— אימוץ ילדים

— עזרה להגיע לצד הארי ולהתחבא

— בית המרקחת

— מקומות עבודה — שינדלר / מדריטש

— אחרי האריזציה של הרכוש היו פולנים שהסתירו רכוש של יהודים / הסתירו רכוש / רשמו על שמם רכוש של יהודים

— עזרה במרד / הסתתרו בדירות של פולנים. לדוגמה — פוטוצקי / שאטין.

הצג שתי פעולות של פולנים שפגעו ביהודים בתקופה זו

— השפלה של יהודים בעבודות כפייה

— הלשנה

— קניית הרכוש במחירים מופקעים

— מחירים מופקעים במכירת אוכל לגטו

— חוסר שיתוף הפעולה של המחתרת הפולנית. לא סופק ליהודים נשק, לא סייעו להם להצטרף לפרטיזנים ביער, דרישה של הפה־פה־אר להפסיק לפעול, כי פעילים שלהם נעצרו בעקבות פעולות של היהודים.

ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 28-29, 40, 48-49, 53, 71-72, 77-79, 100.

נושא 4 — מלחמת העצמאות

פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 13-14.

13. הכרזת המדינה

א. על פי הכרוז ועל פי שלמדת, הצג את מערכת היחסים בין האצ"ל ובין ארגון ההגנה בראשית מלחמת העצמאות מצד אחד המחתרות שיתפו פעולה ביניהן. מצד שני, היה ביניהן הרבה מתח שהוביל להאשמות קשות ולפעולות זו נגד זו. — אנשי האצ"ל טענו שאנשי "ההגנה" מתקיפים את אנשי האצ"ל ופוגעים בהם, ובכך פוגעים באינטרסים המשותפים ומשתפים פעולה עם הבריטים. הם הצהירו ששיתוף הפעולה שלהם אינו מובטח. — אנשי "ההגנה" טענו שאנשי האצ"ל אינם תורמים למלחמה ופוגעים באינטרסים המשותפים. — פעולות האצ"ל לא תמיד תואמו עם "ההגנה", ולפעמים גררו פעולות נקם קשות. לדוגמה: פיגועים יזומים של האצ"ל בחיפה ובירושלים גררו פעולות נקם בבתי הזיקוק ומכונית תופת בירושלים / הפעולה בדיר-יאסין, שגררה ביקורת קשה / פעולות האצ"ל לכיבוש יפו בוצעה תוך התעלמות מהוראות מפקדת "ההגנה".

הסבר כיצד מערכת יחסים זו באה לידי ביטוי בשיקולים להכריז על הקמת מדינה הייתה תחושה שרק מדינה ריבונית עם הנהגה רשמית וצבא אחד תביא לאיחוד הכוחות, ותוכל להפעיל מרות ולמנוע מלחמות אחים.

ראה פירוט: צחור, החזון והחשבון.

ב. הצג שלושה מהלכים שהתרחשו בזירה הבין-לאומית מראשית מלחמת העצמאות ועד ישיבת מנהלת העם שנערכה בתאריך 12/5/1948. הסבר כיצד כל אחד מן המהלכים שהצגת השפיע על הדיון בישיבה זו של מנהלת העם

— משה שרת נשלח על ידי בן-גוריון לפגישה עם מרשל בראשית מאי. מרשל דבק בהצעה האמריקנית לשביתת נשק, משטר נאמנות מטעם האו"ם ודחיית ההכרזה על הקמת מדינה בשלושה חודשים, כי הוא חשב שהקמת מדינה תהיה אסון למפעל הציוני בתנאים הנוכחיים. הנחרצות של שרת שהישוב היהודי צריך לקבוע את עתידו התערערה. בישיבה הוא פעל על פי הבטחתו לבן-גוריון: הציג את עמדת האמריקנים, אך התנגד לה. הישיבה למעשה הייתה סביב השאלה אם לקבל את ההצעה האמריקנית.

— גולדה מאיר יצאה באמצע מאי לפגישה חשאית עם מלך עבר הירדן. השליחות הייתה סודית, והאווירה בה הייתה מתוחה. המלך הבהיר לה שהוא כפוף להחלטת הליגה הערבית, וייטול חלק בפלישה הערבית הצפויה, אלא אם היהודים יימנעו מלהכריז על עצמאות, ויסכימו לחיות במסגרת אוטונומיה תחת שלטון האשמי. בישיבה גולדה דיווחה על כך, ונוצר חשש שהישוב היהודי לא יוכל להתמודד מול הלגיון הירדני, שהיה צבא מיומן ומצויד.

— באפריל התכנסה מועצת הביטחון של האו"ם לשיבה דחופה ביוזמת ארצות הברית, שנסוגה מתמיכתה בתכנית החלוקה בשל המצב בארץ, והציעה משטר נאמנות על ארץ-ישראל מטעם האו"ם. בן-גוריון היה מודע לכך שהעמדה האמריקנית איננה איתנה, יש חילוקי דעות בין הבית הלבן למשרד החוץ. לכן חשב באמצע מאי שצריך לנצל את חלון ההזדמנויות בו יש תמיכה בהקמת מדינה גם מצד ברית המועצות.

— ברית המועצות לא נסוגה מתמיכתה בתכנית החלוקה גם כאשר ארצות הברית נסוגה מן התמיכה בה. בן גוריון ידע שהתמיכה של ברית המועצות היא זמנית, ורצה לנצל אותה.

— הליגה הערבית קיימה כינוסים בהם הכריזה במפורש שאם ישראל תכריז על הקמת מדינה, מדינות ערב יתערבו. החשש מפני פלישת צבאות ערב היה גדול. בן גוריון הזמין מומחי צבא — ידן וגלילי — לשיבה, וביקש מהם להציג תמונת מצב אופטימית.

— במרץ נפגש וייצמן עם נשיא ארצות הברית טרומן בבית הלבן, והשיג ממנו הבטחה שארצות הברית תכיר במדינה היהודית למרות הנסיגה הרשמית מן התמיכה בתכנית החלוקה. בגלל הבטחה זו בן גוריון חשב שאפשר לדחות את ההצעה האמריקנית למשטר נאמנות.

— עסקת הנשק הצ'כית. הידיעה שנשק יגיע השפיעה על השיקולים בעד ההכרזה.

ראה פירוט: צחור, החזון והחשבון; פעיל, עצמאות תש"ח, עמ' 45-15. גלבר, קוממיות ונכבה, עמ' 49-39.

14. ההפוגה הראשונה וקרבות עשרת הימים

- א.** על פי הקטע, הסבר על מה ויתרה מדינת ישראל בתמורה להפוגה הראשונה ישראל ויתרה על הזכות לעלייה המונית וחופשית, ועל הזכות לרכוש נשק ולבנות צבא. מדוע הסכימה ישראל לווייתורים אלה
- ההגבלות היו לזמן קצר ומוגבל.
  - ישראל השתדלה להוכיח את נאמנותה לעיקרי חוקת האו"ם ולשיטות הנובעות ממנה, כדי שהאו"ם, שמכוח המלצתו הוקמה ישראל, ימשיך לתמוך בה.
  - מצבה של ישראל היה רע. צבאות ערב פלשו לארץ-ישראל וצה"ל לא הצליח להתמודד מול ההתקפות. ההפוגה אפשרה לצבא להתאושש ולהתארגן מחדש.
- ב.** הצג שלוש מן התוצאות של קרבות עשרת הימים. הסבר באמצעות שתיים מן התוצאות שהצגת מדוע התחזקה ההרגשה שהוסר האיום הקיומי על מדינת ישראל
- במבצע דני נכבשו רמלה ולוד והורחבה השליטה בפרוזדור ירושלים. סלילת דרך בורמה הבטיחה קשר רציף עם ירושלים. האיום שירושלים תנותק מן המדינה היהודית הוסר.
  - במבצע דקל פורק צבא ההצלה של קאוקג'י. הוסר האיום המשמעותי על הגליל התחתון והעמקים.
  - צה"ל הוכיח יכולת לנהל כוחות צבאיים גדולים במבצעים השונים. הוא הצליח לכבוש ערים ערביות (רמלה, לוד, שפרעם, נצרת) עם מעט נפגעים. התחושה הייתה שצה"ל מסוגל להתמודד עם האיום.
  - מדינות ערב ביקשו במהרה הפוגה נוספת — זה הוכיח שהיוזמה וההצלחות אכן פגעו בצד הערבי, וכוחה של ישראל גובר.
- ראה פירוט: פעיל, עצמאות, עמ' 73-74; גלבר, קוממיות ונכבה, עמ' 230-234.

פרק שני**הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 15-16.**

- 15.** לדעתך, האם המדיניות של בן גוריון שלא לפנות יישובים מרוחקים או מבודדים עד מאי 1948 הייתה מוצדקת? בסס את תשובתך על שלושה טיעונים היסטוריים
- אפשרות אחת: המדיניות הייתה מוצדקת.
- פינוי יישובים היה פוגע במורל ובמוטיבציה.
  - קיומו של יישוב קובע גבולות.
  - יישובי הספר הם קו קדמי בפני פלישה צפויה.
  - המשק היה ערוך כלכלית וביטחונית, והיה יכול להגן על היישובים המבודדים.
- אפשרות שנייה: המדיניות לא הייתה מוצדקת.
- היישוב לא היה יכול לשמור על קווי האספקה החיוניים ליישובים המבודדים. משבר השיירות הוכיח זאת.
  - פינוי יישובים מבודדים היה מאפשר ריכוז כוחות לצורך התקפה.
  - הגבולות כבר נקבעו בתכנית החלוקה, לכן המשמעות המדינית של קיום היישובים לא הייתה משמעותית.
  - יישוב לא יכול לעמוד בפני צבאות סדירים.
  - פינוי ילדים ואימהות מהחזית הוביל לפגיעה במורל.
- ראה פירוט: פעיל, עצמאות, עמ' 35-37.

16. הצג את ההסכמות בין ישראל ובין ירדן בנוגע לירושלים בהסכם שביתת הנשק עם ירדן (דצמבר 1948)

- העיר חולקה בין ישראל לבין ירדן.
  - החלק הישראלי, שהיה גדול יותר, במערב, והחלק הירדני, שהיה קטן יותר אך כלל את העיר העתיקה, במזרח.
  - היהודים שלטו בכביש המחבר בין ירושלים לחברון.
  - בתוך השטח הירדני הייתה מובלעת ישראלית בהר הצופים.
- הסבר את האינטרס של ישראל בהסכמות אלה
- העדיפה לוותר על העיר העתיקה כדי לשלוט על מערב העיר. האפשרות האחרת הייתה בינאום ירושלים – כלומר, לא לשלוט בה כלל.
- ראה פירוט: גולני, ציון בציונות, עמ' 131-132.

נושא 5 — אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה

פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 17-18.

17. התמורות ביחס של החברה האירופית כלפי היהודים

א. על פי מה שלמדת, הצג את המעמד המדיני של היהודים בתקופה שקדמה לאמנציפציה היהדות הייתה דת מותרת. היהודים היו מיעוט דתי שהופלה לרעה. הוטלו עליהם מיסים מיוחדים והגבלות על אזורי המגורים שלהם.

על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר את השינוי שחל במעמד המדיני של היהודים בהשפעת האבסולוטיזם הנאור. בתשובתך תתייחס לשני תחומים המוזכרים בקטע בהשפעת האבסולוטיזם הנאור הפכו היהודים לאזרחים שווי זכויות ושווי חובות, בתנאי שלא ישתמשו בחירות לרעה. הוענקה להם חירות ללמוד כל מקצוע שהוא, גם מאומנים נוצרים. נוסף על כך, בוטל מס הגולגולת שהיו חייבים בו (כלכלה). הם הושוו לנוצרים מבחינת מעמדם ובפני החוק (משפט).
ראה פירוט: אל מול עולם חדש, אטקס, עמ' 6-9.

ב. הסבר שתי תגובות שונות של היהודים על הענקת הזכויות בתחום החינוך בכתב הסובלנות

— תגובת המשכילים, ובהם נפתלי הרץ וייזל: ראו בכתב הסובלנות צעד לקראת שוויון אזרחי של היהודים. וייזל פרסם בעקבות כתב הסובלנות את ספרו "דברי שלום ואמת". הוא סבר כי הזכויות בתחום החינוך יתרמו ליהודים, ובזכותן תתרומם גם הבנת הדת היהודית.
— תגובת הרבנים, שגם מנדלסון היה שותף לה: חשש שמטרת החוקים החדשים היא לגרום להיטמעות של היהודים בחברה הנוצרית.
ראה פירוט: אל מול עולם חדש, אטקס, עמ' 49-51.

18. הרפורמה והתגובה האורתודוקסית

א. הצג שתי מטרות של התנועה הרפורמית

— להתאים את היהדות לערכים האסתטיים של התקופה, ולאורח החיים המקובל בחברה המודרנית, כדי שיוכלו להזדהות אתה ולמצוא בה מענה ללבטיהם.
— לשפר את מעמדם הפוליטי ומצבם החברתי (מעמדם החוקי של היהודים בגרמניה הופלה לרעה בטענה כי הנהגת שינויים ותיקונים בדת היהודית היא תנאי הכרחי להענקת האמנציפציה).
— להציל את היהדות מהתיישנות וניוון.
— לבלום את גל ההתבוללות.

הסבר כיצד שני שינויים שהנהיגו הרפורמים קידמו מטרות אלה

— שינוי נוסח התפילה (לדוגמה — השמטת הכמיהה לציון) נועד להציל את היהדות מהתיישנות וניוון (השמטת קטעים שנתפסו לא רלוונטיים).
— שינוי שפת התפילה (לגרמנית) נועדה להתאים את היהדות לערכים האסתטיים של התקופה.
— שילוב נגינת עוגב בתפילה (כמו בכנסיות) נועד להתאים את היהדות לערכים האסתטיים של התקופה.
— העברת התפילה ליום א נועדה להשתלב בסביבה, החליטו לא לשמור על השבת כיום ההתכנסות.
— לבוש כנהוג בחברה הסובבת (וזניחת הלבוש המסורתי) נועדה להתאים את היהדות לערכים האסתטיים של התקופה ולהשתלב בסביבה.
ראה פירוט: אל מול עולם חדש, אטקס, עמ' 69-71.

ב. הצג את התהליך ההיסטורי המוזכר בקטע, והסבר את הגישה של החתם סופר לתהליך זה

התהליך ההיסטורי שאליו החתם סופר מתייחס הוא האמנציפציה והשפעותיה על החברה היהודית. ליהודים הוענקו זכויות, וזה אפשר להם להשתלב בחברה. ההשתלבות שיפרה את מצבם הכלכלי והחברתי, אך גם יצרה אצלם רצון לנטוש את היהדות ולהיטמע בחברה הנוצרית. החתם סופר ראה בתהליך כולו תהליך פסול ובעייתי, כי הוא גרם להיטמעות בחברה הנוצרית ולנטישת היהדות. מבחינתו הבידול והאפליה עדיפים, כי הם לא מאפשרים ליהודים להיטמע בגויים.

- על פ מה שלמדת, הצג שני אמצעים שנקט החתם סופר כדי להתמודד עם התהליך
- "חדש אסור מן התורה" — שלילה עקרונית של כל חידוש (כינוס ועידת רבנים בהונגריה והוצאת גילוי דעת — פסק הדין של מיכאלוביץ — האוסר את חידושי הנאולוגיים).
  - המאבק על בתי הכנסת — התעקשות על המבנה המסורתי של בתי הכנסת, שמירת שפת התפילה ונוסח התפילה (פולמוס ההיכל).
  - נאמנות לתורה וקיום מצוות / החמרות וסייגים / הקפדה על מנהגים כעל מצוות.
  - דבקות בסממנים של הופעה חיצונית מסורתית (כיסוי ראש, פאות ראש וזקן, לבוש שחור ארוך מסורתי).
  - בידוד חברתי לשם יצירת חברת מופת.
  - שימוש בלשון היידיש ביום יום בניגוד לגרמנית, הקפדה על שמות עבריים.
- ראה פירוט: אל מול עולם חדש, אטקס, עמ' 79-88.

פרק שני

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 19-20.

19. הבא שתי דוגמאות להשפעה של האצולה הנוצרית על תרבות הפנאי של יהודי החצר. הסבר את הביקורת שהופנתה כלפי יהודי החצר בנוגע לתרבות הפנאי
- ציד — לא יהרוג אדם שום ברייה על חנם, אין זה מדרכי ישראל עדת קודש
 סעודות מעדנים — שותים לשכרה, ושוחקים כדרך הכותים בחגיהם.
 תיאטרון — מקום קיבוץ חבר פושעים, שחוק וקלות ראש.
 הימורים — עוד מיני שחוק.
 לימודי נגינה — מטרתם הירות.
 עישון — יחד עם הכותי בהמולת ההמון.
 קריאת עיתונים וספרות זרה — עוסקים בהבלי עולם.
 שינוי לבוש ולשון — התרחקות מהמסורת והקהילה היהודית.
 ראה פירוט: אל מול עולם חדש, אטקס, עמ' 26-27.
20. הצג את ההבדל בין הגישה של רבני המזרח למודרנה ובין הגישה של הרבנים באירופה למודרנה
 תגובתם של רבני המזרח למודרנה התאפיינה בפתיחות, מתינות וגמישות הלכתית. לעומת התגובה של רבני אירופה, שהתאפיינה בהסתגרות, בנוקשות ובהחמרה הלכתית.
- הבא שני הסברים להבדל זה: הסבר חיצוני (המבוסס על מאפייני המדינות שבהן חיו הרבנים), והסבר פנימי (המבוסס על תפיסת העולם של הרבנים)
- הסבר חיצוני: החברה הסובבת במזרח הייתה מוסלמית ולא נוצרית. השינויים שנעשו כדי להתקרב לחברה האירופית לא קירבה את יהודי המזרח לחברה הסובבת (המוסלמית), ולכן לא נתפסה כבעייתית/ במזרח לא צמחה תנועה רפורמית. התגובה השמרנית באירופה לא הייתה רק תגובה למודרנה, אלא בעיקר תגובה לרצון של היהודים להשתלב בסביבה.
  - הסבר פנימי: המסורת התרבותית היהודית בארצות המזרח העמידה כאידאל את היהודי המשלב את הכרת היהדות עם הכרת התרבות הכללית.
- ראה פירוט: אל מול עולם חדש, אטקס, עמ' 160-171.

נושא 6 — תולדות ארצות הברית**פרק ראשון**

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 21-22.

21. הכרזת העצמאות והחוקה האמריקנית**א.** הצג שניים ממאפייני הזהות האמריקנית שהתגבשה במושבות הראשונות במהלך המאה ה-18

- בעלות על האדמה ופיתוח הספר.
- חלוציות, יזמות ומעשיות.
- התרכזות בשגשוג חומרי.
- אמונה בכוחו של היחיד לפעול ולנצח כל מכשול.
- פיתוח רוח עצמאית ושוויונית שאינה סובלת ריסונים מיותרים ומתייחסת בחשדנות לחוקי המדינה.
- הגדרה של החברה האמריקנית כמנוגדת לרוח האירופית.

הסבר כיצד אחד מן המאפיינים האלה בא לידי ביטוי בהצהרת העצמאות של ארצות הברית

- הצהרת העצמאות קובעת שמקובלת על חותמיה הקביעה שכל בני האדם נולדו שווים ושיש להם זכויות שממשלה אינה יכולה לשלול וביניהן הזכות לחיים, לחירות ולרדיפת האושר / שהמתיישבים מתנתקים מבריטניה משום שהיא פגעה במימוש הזכויות שלהם.

ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 10-12, 37-38.

ב. הסבר את הוויכוח שהתקיים בוועדה שהתכנסה בקיץ 1787 כדי לגבש את החוקה האמריקנית ובא לידי ביטוי בקטע,הסבר את ההסכמה שהושגה בעקבותיו

הוויכוח המוצג בקטע הוא הוויכוח בנושא האינטרסים של המדינות הגדולות לעומת אלו הקטנות (בוירג'יניה, המדינה הגדולה ביותר, היו פי עשרה יותר אזרחים מאשר במדינה הקטנה ביותר דאו — דלוור). המדינות הגדולות דרשו ייצוג על פי גודלן ואילו המדינות הקטנות חששו שלא יוכלו לבוא לידי ביטוי במוסדות הממשל המרכזי, ולא יוכלו להשפיע בהם, אם אלה יוקמו על בסיס ייצוג יחסי.

כחלק מ"הפשרה הגדולה" הוחלט כי הרשות המחוקקת תורכב משני בתים: הסנאט ובית הנבחרים. בעוד שבבית הנבחרים תקבל כל מדינה ייצוג יחסי על פי גודל אוכלוסייתה, הרי שהסנאט יורכב ממספר נציגים זהה לכל מדינה (שניים), דבר שיבטיח את יכולתן של המדינות הקטנות לייצוג ולהשפעה. יתרון מסוים נוסף שהוענק למדינות הקטנות היה בקביעה כי מספר האלקטורים של כל מדינה, הקובעים סופית את זהות הנשיא, יהיה כמספר נציגיה בבית הנבחרים ובסנאט יחד ולא רק על פי גודלה.

הצג עוד ויכוח שהתעורר בעת כתיבת החוקה ואת ההסכמה שהושגה בעקבותיו

הוויכוח	ההסכמה
שיתוף ההמונים בבחירות למוסדות: האם על הבחירות להיות ישירות או עקיפות?	הוחלט כי בית הנבחרים ייבחר בבחירות ישירות, הסנאט ימונה על ידי ממשלי המדינות והנשיא על ידי האלקטורים.
מה יהיה היחס בין הממשל המרכזי לבין המדינות?	פדרליזם שבו הממשל המרכזי אמור לעסוק בעניינים הנוגעים לכלל המדינות, חוץ וביטחון, ענייני כלכלה משותפים, יחסים שבין מדינות הברית, ואילו המדינות יקבלו את הסמכות לעסוק בענייני הפנים שלהן, חינוך, תחבורה פנימית, בריאות, חוק פלילי ועוד. כל אחד מהגופים הוא בעל ריבונות וסמכות מלאה בתחומים שתחת אחריותו.
ויכוח בין מדינות הצפון לדרום על יחס החוקה לעבדות.	נקבעו שני סעיפים: 1 — עבד הנמלט למדינה בה העבדות אסורה יוסגר לאדונו, בכך החוקה מכירה בעבדות. 2 — הסחר המספק עבדים לארצות הברית יופסק בשנת 1808. מבטא תקווה לדעיכתו של מוסד העבדות.

ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 41-43.

22. המלחמה הקרה

א. על פי הקטע, הצג את עמדתו של מרטין לותר קינג בנוגע להתערבות של ארצות הברית במלחמת וייטנאם על פי הקטע, מרטין לותר קינג התנגד למעורבות אמריקנית במלחמת וייטנאם. הוא ראה בה מילטריזם ו אלימות שלא לצורך. דרכו של החלשים לטובת אינטרסים של מדינה חזקה.

על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר את הקשר בין עמדותיו של קינג בענייני מדיניות פנים ובין עמדותיו בענייני מדיניות החוץ של ארצות הברית

- אופטימיות לגבי שיתוף פעולה והבנה מצד הממשל: מדבר בלשון רבים, מכנה את הממשלה כממשלתו, אמונה בשינוי — שהמהפכה תתרחש ועולם טוב יותר יתממש — "יש לי חלום" אל מול המהפכה בערכים שתנקה את ההיסטוריה המוכתמת בערכי מיליטריזם.
- סימון החלש והנעשק שנפגע על ידי הממשל האמריקני: מהשחורים ומהווייטנאמים נשללה הזכות לחירות והם קורבנות של מדיניות לא צודקת, שניהם קורבנות של האדם הלבן, המערבי. ההתערבות האמריקנית בוייטנאם לא היתה לטובת מנהיג שיפעל בהכרח לטובת העם, או בהתחשב ברצון העם, אלא נגד מי שנתפס כאויב של ארצות הברית וערכיה.
- פסילת אלימות — הן בדרישה תקיפה כלפי השחורים (אל מול הכח השחור) והן כלפי הממשל בניהול המשבר בוייטנאם.
- התמודדות עם האבסורד: מדינה שמבקשת להפחית את המאבק האלים כלפיה מבית איננה יכולה להתנהל באלימות כלפי חוץ. במלחמה בוייטנאם ארצות הברית הפעילה אלימות רבה נגד התושבים, כולל שימוש בלוחמה כימית.

ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 200-207.

ב. איזו ממעצמות העל (ארצות הברית או ברית המועצות) נושאת, לדעתך, באחריות רבה יותר להחרפת המלחמה הקרה?
בסס את טענתך על שלוש עובדות היסטוריות

- ארצות הברית: השימוש באטום בסוף המלחמה לא היה מחוייב המציאות ונועד לייצר מאזן אימה חדש / ניסוח של דוקטרינה חדה שלא מותירה פתח למשא ומתן ומסמנת את ברית המועצות כאויב המוחלט / הידוק גוש בזכות תכנית מרשל שחידדה את השסע ויצרה תגובת נגד / יצירת ברית צבאית — נאט"ו — כנגד הגוש הסובייטי שהגבירה האיום הבליסטי על ברית המועצות ויצרה תגובת נגד — ברית ורשה / התערבות במוקדים שוליים בהם לא הייתה מעורבות סובייטית ברורה — כמו וייטנאם.
  - ברית המועצות: הקמת הדמוקרטיה העממית יצרה תחושה של הפצת המהפכה / הקמת הקומיניפורם — חיזוק הגוש המזרחי והגברת השסע / הסגר בברלין יכול היה להביא למלחמה אטומית באזור הרגיש / חשיפת האטום הפרה את מאזן האימה ועוררה מירוץ חימוש חדש — מימן / ההישגים בחלל חידדו את המירוץ בגלל האפשרויות החדשות / הצבת הטילים בקובה הביאה את האיום הגרעיני אל סף ביתם של האמריקנים.
- ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 183-210.

פרק שני**הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 23-24.**

23. הצג את הפרשנות לתיקון ה-14 לחוקה על פי פסיקת בית המשפט העליון בשנת 1896 (פלסי נגד פרגוסון)
 התיקון ה-14 לחוקה קובע כי אסור למדינה להגביל את הזכויות של כל אזרח ארצות הברית.
 פסיקת בית המשפט ב-1896 אישרה את ההפרדה בין לבנים לשחורים במדינות הדרום. לטענת השופטים, ההפרדה אינה נובעת מהנחה של נחיתות של גזע אחד, והיא אינה פוגעת בזכויות השחורים. בית המשפט קבע את העיקרון "נפרד אך שווה".
הצג את הפרשנות לתיקון זה על פי הפסיקה משנת 1954 (בראון נגד מחלקת החינוך של העיר טופקה, קנזס)
 על פי פסיקה זו העיקרון "נפרד אך שווה" לא יכול להתקיים, כי הוא גורם בפועל לאפליה. ההפרדה יוצרת אי-שוויון כי היא שוללת מן השחורים הזדמנויות חינוכיות, ולכן סותרת את התיקון ה-14.
הסבר כיצד השפיעה אחת מן הפסיקות האלה על חיי השחורים בארצות הברית
 הפסיקה מ-1896 הפכה את אפליית השחורים לחוקית. נתנה למצב לגיטימציה.
 הפסיקה מ-1954 הייתה חלק ממאבק שנמשך עוד שנים ארוכות, וסימנה את תחילתו של עידן בו הרשויות מתערבות בנעשה בפועל ומנסות לאכוף שינוי.
 ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 84-86.

24. הסבר כיצד מעמדם של אילי ההון והיחס כלפיהם בחברה האמריקנית באים לידי ביטוי בשניים מן הכינויים
 – סוכני קידמה – התיעוש והתנופה בכלכלה בהובלת אילי ההון הביאו לשכלולים בתחום התחבורה (מסילות חוצות יבשת), ניוון מזון ותוצרת משובחת אל כל חלקי היבשת, מיצוי התפשטות ההתיישבות, שכלול אמצעי התקשורת (טלגרף, טלפון), מיכון שאיפשר הגדלת תוצרים חקלאיים בפחות זמן, התיעוש הביא לעיור ולאוכלוסייה משכילה וצורכת תרבות
 – ברונים שודדים – ההתאגדויות והמונופול מנע מעסקים אפשרות קיום, העושר הצטבר בידי אילי ההון אל מול עוני ותסכול בקרב העובדים הפועלים, יצירת הסכמים שפגעו בסחר חופשי למען הגדלת ההון, ניצול עובדים בשכר ודיכוי אלים של שביתות למען הגדלת רווחים
 – בוסים של הסנאט – טרם התיקון בחוקה – ציבור הבוחרים לסנאט קטן וקל לשחדו, ולכן אילי ההון משפיעים ומעורבים בבחירת הסנטורים – חלקם נבחרים בעצמם, סנטורים נתמכים כלכלית בהון ומשרתים את האינטרסים שלהם.
 ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 110-121.

נושא 7 — יפן המודרנית

פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 25-26.

25. פתיחת יפן למערב

א. הסבר מה אפשר ללמוד מן התמונה על הסיבה שבגללה יפן פתחה את שעריה לארצות הברית בשנת 1853. בתשובתך התבסס על שני רכיבים בתמונה

- מסורת פשוטה מול מודרנה רואים שהיפנים נמצאים בספינות במבנה מסורתי ואילו הספינה האמריקנית מודרנית וניכר שמתקדמת טכנולוגית (רכיב 1 — יש לה מנוע קיטור שארובותיו נראות בבירור; רכיב 2 — הספינות היפניות נראית עשויות מעץ והספינה האמריקנית נראית עשויה מפלדה; רכיב 3 — לספינה האמריקנית יש משוטה, תרנים גבוהים ומפרשים מקופלים, הסירות היפניות רק עם משוטים; רכיב 4 — ליפנים בגדים מסורתיים).
- עצמה מול חולשה / כוח מועט / חוסר ביטחון רואים שהספינה האמריקנית ניצבת באופן יציב והיפנים סוערים בגלל נוכחותה; הספינה האמריקנית מאיימת מרחוק, ואילו הסירות היפניות מנסות להתקרב ולראות מה קורה (רכיב 1 — היפנים סוערים; רכיב 2 — דמויות בלבד בסירות רעועות; רכיב 3 — רואים את הדמויות מביטות אל הספינה הגדולה).

על פי מה שלמדת, הסבר מדוע דרשה ארצות הברית מיפן לפתוח את שעריה

- האמריקנים היו זקוקים לתחנות תדלוק לספינות מסחר בפרוות שהיו בדרך לסין ולספינות דיג לווייתנים באוקיינוס השקט / כדי שהדייגים והסוחרים יוכלו להצטייד במים, מזון, עץ ופחם.
  - ארצות הברית הייתה מעוניינת לסחור עם יפן, ולא לתת לרוסים ובריטים להקדים אותה.
  - ארצות הברית רצתה להבטיח את שלום מלחיה, אם טבעו בים או הגיעו לחופי יפן.
  - בעקבות הניצחון על מקסיקו וסיפוח קליפורניה ב-1848 ארצות הברית הייתה מעוניינת בשליטה באוקיינוס השקט והמשך התפשטות מערבה (נגמר הספר שהיה לכבוש, וארצות הברית חיפשה חזית חדשה להתרחבות).
- ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 25-27.

ב. הצג את שני ההסכמים שנחתמו בין ארצות הברית ובין יפן באמצע המאה ה-19. בתשובתך התייחס לשני סעיפים מכל הסכם

- הסכם קנגאווה / "חוזה השלום והידידות"
ההסכם נחתם על ידי ממשלת השוגון ב-31.3.1854 בעיירה קנגאווה מזרחית לאדו בירת יפן. החוזה קבע שבין המדינות ישררו "שלום נחצי וידידות לבבית וכנה". ההסכם הבטיח שיפן תפתח שני נמלים לאניות אמריקניות שיוכלו להצטייד בפחם, מזון, מים וכו'. ההסכם הבטיח יחס הומניטרי למלחים אמריקנים שיקלעו למצוקה מול / ליד חופי יפן. לפי ההסכם ארצות הברית תשלח נציג רשמי ליפן, בתוך שנה וחצי מחתימת ההסכם. לפי ההסכם, כל זיכיון שיוענק על ידי יפן למדינה אחרת, יוענק גם לארצות הברית. חוזה זה שם קץ להסתגרות יפנית. (יש להתייחס לשני סעיפים מההסכם).

- הסכם "חוזה הידידות והסחר"
החוזה נחתם ב-29.7.1858 בין הריס לבין נציגי השוגון על סיפון הספינה במפרץ אדו. ההסכם הבטיח שבתוך חמש שנים יפן תפתח בפני ארצות הברית ארבעה נמלים נוספים. לפי ההסכם, אזרחים אמריקנים יוכלו להתגורר ולהקים בתי תפילה בנמלים אלה, ואמריקנים ויפנים לא יעליבו זה את דתו של זה. לפי ההסכם, אמריקנים יוכלו לסחור ביפן, אך לא באופיום. לפי ההסכם המס המירבי על יבוא לא יעלה על 5%. ההסכם הבטיח לאמריקנים ביפן מעמד אקסטרטוריאלית ושיפוט בפני הקונסול (קונסולים ישבו בערי נמל, וקונסול כללי באדו). לפי ההסכם ארצות הברית תמכור נשק ליפן ותאשר להזמין מומחים ליפן. ארצות הברית תגן על יפן מפני דרישות לווייתנים למדינות אחרות.

- הסבר מה לדעתך הרוויחה יפן מן ההסכמים עם ארצות הברית ומה הפסידה מהם**
- יפן הרוויחה לטווח קצר פתיחות למדינה מערבית אחת והגנה של אותה מדינה מפני מדינות מתחרות (רוסיה, בריטניה).
  - יפן הרוויחה בכך שהיא נפתחה למערב על ידי חתימת הסכמים ולא במלחמה, כפי שקרה בסין, וכך לא נפגעה הריבונות שלה או שלום אנשיה.
  - יפן הרוויחה ידע וטכנולוגיות חדשות, שלמדה מארצות הברית בעקבות הקשרים ביניהן.
  - יפן הרוויחה מסחר עם ארצות הברית.
  - יפן הרוויחה לטווח ארוך כי היא למדה מארצות הברית לא רק טכנולוגיות אלא גם דרכי התנהלות בפוליטיקה בינלאומית ועוד.
  - יפן הפסידה את היכולת לבחור בסגירות ולהגביל מאוד את ההשפעות שנכנסו אליה (אפשר כמובן לראות בזה גם רווח).
  - יפן הפסידה מכיוון שההסכמים עם ארצות הברית יצרו מחלוקות פנימיות ואי-שקט פוליטי בתחומיה, שהובילו בסופו של דבר לשינויים בממשל.
  - יפן הפסידה בסופו של דבר כי בעקבות פתיחת הארץ למערב נוצרו מאבקים פנימיים ושינויים שהובילו למרידות.
  - יפן הפסידה לטווח ארוך מכך כי עוד ועוד מעצמות לחצו עליה לחתום איתן על הסכמים.
- [**הערה למעריך:** תלמיד יכול לנמק אותו עניין כרווח או הפסד ליפן, שהרי נדרשת כאן פרשנות וטענה עם נימוק. כל עוד הנימוק מבוסס על החומר, ניתן לקבל גם תשובות מנוגדות].
- ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 27-32.

26. **משבר, מרידות ודרישה לדמוקרטיזציה**

- א. הצג שניים מן השינויים הכלכליים והחברתיים שהתרחשו ביפן בעקבות רפורמת מייג'י**
- שינוי חוק המס: במקום אחוז מסוים מיבול האורז, נקבע מס על פי ערך הקרקע, ששולם בכסף. שינוי זה גרם למעשה להפרטה של הקרקע.
  - תיעוש: תהליך התיעוש ביפן נבע מהחלטה פוליטית ובעידוד המדינה. הממשלה העניקה עדיפות למכרות, מספנות ומפעלי נשק. בנוסף, השקיעו בחומרי הגלם שיפן עשירה בהם — פחם ונחושת, ובמוצרי החקלאות — משי ותה.
  - קביעת מטבע אחיד — ין: כדי להקל על גביית המסים ועל המסחר.
  - שיפור שירות הדואר והתקשורת: נקבעו שמות לרחובות והוצבו תיבות דואר, הוקם שירות דואר ארצי וגויסו דוורים. נמתח קו טלגרף בין טוקיו ליוקוהאמה, שהוארך עם הזמן. בסוף המאה ה-19 נפתח שירות טלפון.
  - פיתוח התחבורה: בניית מסילות רכבת, ריקשות בערים.
  - הופעת הקונצרנים: הממשלה רצתה למצוא לסמוראים מקורות פרנסה על כן עודדה אותם לפנות לעסקים. חלק ממשפחות הסמוראים הקימו חברות ענק. בין בעלי חברות הענק ובין השלטון התפתחו יחסים הדוקים.
- הסבר מדוע שינויים אלה יצרו משברים ומרידות בקרב שני מעמדות חברתיים שונים ביפן**
- חקלאים שלא יכלו לשלם את המס החדש נותרו על אדמתם במעמד של אריסים, ואחרים נרשמו כבעלי הקרקע. כך נוצר מעמד של חקלאים עניים.
  - נטל המס נפל ברובו על החקלאים.
  - מסילות הרכבת וקווי הטלגרף פגעו בשדות.
  - ביטול זכויות היתר של הסמוראים השאיר אותם בלי הכנסה.
- ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 78-93.
- ב. הסבר כיצד אפשרה החוקה להתמודד עם הגורמים למשברים ולמרידות. בתשובתך התבסס על שני סעיפים מן החוקה**
- האיכרים והסמוראים ראו בדמוקרטיה אמצעי שבו יוכלו להשפיע על מדיניות הפנים (והחוץ) של ארצם. החוקה אמנם איננה דמוקרטית, אך היא מאפשרת השפעה והשתתפות בשלטון.
  - החוקה מאפשרת לכל אזרח להיבחר לבית הנבחרים (סעיף 35). אף על פי שחלק מהכוח נשאר בידי האצולה (סעיף 34) — לאזרח הפשוט יכולה להיות השפעה בבית הנבחרים.
  - החוקה אמנם מטילה חובה של מס וגיוס חובה, אך היא מאפשרת חופש מסוים — האזרח יכול לבחור היכן הוא גר, לשנות את מקור פרנסתו וכך לשנות את נטל המס שייפול עליו (סעיף 19, סעיף 22).
- ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 98-102.

פרק שני

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 27-28.

27. הצג שני גורמים לכיבוש מנצ'וריה: גורם אחד הנובע מן המצב הפוליטי-חברתי בתוך יפן

- אכזבה של היפנים מן השלטון בעקבות המשבר הכלכלי הביאה את השלטון לנקוט בצעדים שיגרמו לעם להרגיש שהשלטון מנסה לחזק את מעמדה של יפן. בשנות ה-30 נפלו מחירי המשי בגלל המשבר הכלכלי בארצות הברית ואיכרים יפנים רבים התרוששו. נוסף לכך בצורת קשה השפיעה על הכלכלה היפנית. השפל פגע גם בתעשייה היפנית. המשבר הכלכלי עורר ביקורת כלפי השלטון.
- הצבא לא היה מרוצה מן הדמוקרטיה הפרלמנטרית שהגבילה את כוחו.

גורם אחד הנובע מיחסי החוץ של יפן

- בשנת 1930 בוועידה בלונדון קיוו היפנים לשנות את הגבלות החימוש שהוטלו עליהם לאחר מלחמת העולם הראשונה, אך נציגי ארצות הברית ובריטניה התנגדו לכך. היפנים חתמו לבסוף על החוזה, אך נוצר קרע בין ראשי הצי ובין הקיסר, והלאומנים צברו כוח רב יותר. תקרית מנצ'וריה החלה ביוזמת הצבא ללא הוראה מלמעלה.

הסבר כיצד השפיע כיבוש מנצ'וריה על יפן בשני תחומים שונים

- כיבוש מנצ'וריה סייע ליפן להתגבר על המשבר הכלכלי. הצבא נזקק לציוד נוסף כדי להגן על הגבולות החדשים, והתעשייה הכבדה התפתחה כדי לספק את הצרכים. בנוסף, פיתוח מנצ'וריה קידם את התעשייה היפנית. איכרים יפנים שהתרוששו הוזמנו למנצ'וריה וקיבלו אדמות ותנאי מימון נוחים.
  - כיבוש מנצ'וריה חיזק את הלאומנות והמיליטריזם ביפן, ושם קץ למגמה הליברלית והדמוקרטית.
  - כיבוש מנצ'וריה חיזק את מעמדו של הצבא ביפן, והחליש את כוחה של הממשלה האזרחית.
- ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 185-194.

28. הסבר כיצד שיקפה הקמת "חילות ההגנה" את השינוי ביחסים בין יפן ובין ארצות הברית בשנות החמישים והשישים של המאה העשרים

לאחר המלחמה יפן הפכה לבעלת הברית של ארצות הברית, וככל שהמלחמה הקרה התקדמה יפן המשיכה להיות בעלת ברית שמקבלת הגנה אך לא מסייעת במשברים באזור. כאשר הסתיים הכיבוש האמריקני, יפן אימצה גישה פציפיסטית והתנגדות לנשק גרעיני, ובכל זאת היא לא מתנגדת לאינטרס האמריקני בכך שהיא תגן על עצמה ותהיה כוח משמעותי באזור. ב-1954 מוקמים חילות ההגנה כדרך לעקוף את סעיף 9 בחוקה ולתת לו פרשנות חדשה. למרות הפיקציה שנוצרה חיילות ההגנה הם צבא לכל דבר, אך נאסר עליהם לפעול מחוץ ליפן. יפן המשיכה להיות מהגנה אמריקנית ומהמטרה הגרעינית של ארצות הברית.

הצג שתי השפעות של הקמת "חילות ההגנה" על המצב הפוליטי ביפן

- הקמת חילות ההגנה גרמה לסערה פוליטית וציבורית, מפלגות שמאל האשימו את השלטון במיליטריזם ונעשו פעולות חבלה נגד חילות ההגנה.
- בעקבות כך התפתחו והתגבשו מפלגות חדשות, וגוש השמאל התאחד.
- נחתם הסכם נורמליזציה עם ברית המועצות.
- נעשה מאמץ מסודר להגביר את הפופולריות של המשפחה הקיסרית ולהעלות את מעמד הקיסר.
- בהמשך, בעקבות נסיון של קישי לחזק ולחדש את חוזה הביטחון עם ארצות הברית ב-1960, מחטף שנעשה לאופוזיציה ושבירת שביתות, פורץ גל של אלימות פוליטית וסטודנטים מיליטנטים ביצעו פעולות טרור. גם אגודות לאומניות התחזקו ופעלו ביפן.

ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 257-270

נושא 8 — סין המודרנית**פרק ראשון**

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 29-30.

29. עליית התנועה הלאומית בהנהגת סון יאט סן ונפילת הקיסרות**א. הסבר שלושה מן הגורמים לנפילת הקיסרות הסינית (1911):** גורם אחד הבא לידי ביטוי בקטע

— מאבקים לאומיים במדינות אחרות שהשפיעו על הצעירים הסינים לחשוב ששינוי אפשרי.
 שני גורמים שאינם מוזכרים בקטע

- רפורמות שהגיעו מעט מדי ומאוחר מדי וגרמו לגורמים וקבוצות רבות בתוך סין לרצות בקצה של השושלת.
- אחיזת המעצמות הזרות בסין וחולשתה הפוליטית.
- התחזקותה של יפן השכנה שנחשבה בסין נחותה ובמיוחד הצלחתה במלחמה מול רוסיה (1904-1905) שנגסה בסין ללא הרף חיזקה את העמדה שיש צורך בשינוי אותו הקיסרות לא מסוגלת לבצע.
- חדירת מוצרי יבוא לסין יצרה מאזן מסחרי שלילי מבחינת סין, הגבירה את קשיי החצר הקיסרית וערערה עוד את מעמדה.
- מותם של הקיסרית טזה סי והקיסר גואנג סו באוגוסט 1908 החיש את השינויים הדרמטיים.
- יישום לקוי והזנחה של חלק מהרפורמות שיזמה הקיסרית בסוף ימיה עוררו אכזבה קשה שהייתה סיבה נוספת להתקפה על השטר הקיסרי.

ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 20-60.

ב. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר שניים מן הרעיונות של התנועה הלאומית הסינית בהנהגת סון יאט סן

- מהפכה לאומית — להדחת שושלת מנצ'ו (צ'ינג) ומוסד המלוכה קיסרות ופריקת עול האימפריאליזם הזר.
- מהפכה דמוקרטית — לכינון רפובליקה בריבונות העם.
- עקרון רווחת העם — סוציאליזם ומהפכה חברתית שתקבע שוויון בזכויות על הקרקע ותפטור את סין מהקפיטליזם.

הצג שתי פעולות של סון יאט סן ותומכיו למימוש רעיונות אלו

- ב־13 בפברואר 1912 התפטר סון מנשיאותה הזמנית של הרפובליקה והמליץ למנות את יואן תחתיו בתנאי שיקבל שלושה תנאים ביניהם קבלת החוקה הזמנית שינסח בית הנבחרים הזמני. זאת במטרה לדאוג לכך שהמשטר החדש שיוקם יהיה דמוקרטי במהותו בניגוד לנטיות ליבו של יואן.
  - מפלגתו של סון, הגואומינדנג, פעלה בפרלמנט ליישם עקרונות סוציאליים.
  - מפלגתו של סון, הגואומינדנג, התנגדה למלווה שלקח יואן שה קאי מקונסורציום בנקאי בינלאומי בשנת 1911 כיוון שלא הביא מהלך זה להצבעה דמוקרטית בפרלמנט הסיני.
  - כל הפעולות שנעשו על ידי הגואומינדנג בניסיון למגר את יואן מרגע שחשף את נטיותיו הלא דמוקרטיות.
- ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 57-60, 63-65.

30. מלחמת קוריאה

- א.** הסבר כיצד שניים מן הגורמים להתערבות של סין במלחמת קוריאה באים לידי ביטוי בכרזה
- תחושת איום חזקה: כוחות אנטי קומוניסטים ואמריקנים התקרבו לעבר נהר היאלו. בקרב הסינים התעוררה חרדה מפני ניסיון נוסף להשתלט על סין, כפי שקרה במאה השנים שקדמו לכך.
  - בכרזה: קריעה של סין — של המפה / עצירת האמריקני מלפוצץ את האזור.
  - מלחמה אידיאולוגית: מלחמה בעד התפשטות הקומוניזם. ניסיון הבלימה האמריקני ודחיקת הכוחות אל מעבר קו רוחב 38. חוד החנית בהגנה על הסוציאליזם העולמי.
  - בכרזה: מסומן קו הרוחב 38 / הדגלים של המדינות הקומוניסטיות / הלוחמים של המדינות הקומוניסטיות נראים אנושיים יותר מן האמריקני.

[ישנם גורמים נוספים להתערבות הסינית, ייתכן שתלמידים יראו אותם בכרזה.]

ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 122-125.

- ב.** הסבר כיצד השפיעה המעורבות של סין במלחמת קוריאה על מעמדה הבין-לאומי של סין
- ההתערבות והעזרה בפתרון משבר קוריאה גרם לכך שהוכח כי סין היא אחת מן המעצמות הגדולות. מדינה אסיאתית שמעורבת בהכרעות על גורל האזור. המנהיגות הסינית חשה כי סין הייתה הדוברת של מדינות אסיה בזירה הבינלאומית. זה עודד את סין לנקוט מדיניות חוץ עצמאית ופעילה ולהשתחרר באופן חלקי מן התלות בברית המועצות.

הדגם באמצעות שני אירועים

- מלחמה ראשונה שבסיומה סין לא חתמה על הסכם כפוי.
  - השגת עזרה מברית המועצות.
  - התנערות חלקית מן התלות במוסקבה.
  - התנערות מן המצור הכלכלי האמריקני.
  - ועידת בנדונג (1955) — ניסיון לחזק את מעמדה כנציגת העולם השלישי.
- ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 125-127.

פרק שני**הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 31-32.**

- 31.** הצג שניים מן הגורמים לניצחון של הקומוניסטים במלחמת האזרחים בסין
- השחיתות של ג'יאנג קאי־שק, שגרמה לאזרחים הסינים לסלוד ממשטרו.
  - ההתמקדות של ג'יאנג קאי־שק בלחימה בקומוניסטים ולא בלחימה ביפן, שגרמה לאזרחים הסינים להסתייג ממנו ומפעולותיו.
  - ההתנהגות הטובה של הקומוניסטים במהלך "המסע הארוך" גרמה לתמיכה של העם בהם.
  - ההחלטה של הקומוניסטים לסגת לינאן ולא להתעמת ישירות כשהם לא מוכנים לכך. אפשרה להם להתבסס בינאן כלכלית וצבאית, ולרכוש את תמיכת העם.
  - נסיגת הכוחות האמריקנים מסין לאחר מלחמת העולם השנייה.
- לדעתך, מהו הגורם העיקרי שהביא לניצחון של הקומוניסטים? בסס את תשובתך על עובדות היסטוריות**
- אפשרות אחת:** השחיתות והאכזבה מג'יאנג קאי־שק הובילה לניצחון, כי היא החלישה את צבאו. באירועים שונים חיילי גואומינדנג מרדו באופן גלוי, או פרשו והצטרפו לשורות הקומוניסטים (לדוגמה — ג'אנג סואה — ליאנג ואנשיו, שעצרו את ג'יאנג קאי־שק). לאורך זמן זה הכריע את הכף.
- אפשרות שנייה:** נסיגת הכוחות האמריקנים. כל זמן שהאמריקנים תמכו בג'יאנג קאי־שק באופן פעיל, לקומוניסטים לא היה סיכוי לנצח. בפועל, רק לאחר עזיבתם המערכה הוכרעה.
- [ייתכנו תשובות נוספות.]
- ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 96-116.

32. הסבר את השפעת המלחמה בין בעלות הברית ובין יפן במהלך מלחמת העולם השנייה (1941) על המאבק של סין נגד הכיבוש היפני (שהחל בשנת 1937)

- סין לא עמדה עוד בודדה מול היפנים. כדי לחזק את סין, בעלת הברית של מדינות ההסכמה, בוטלו הזכויות האקס-טריטוריאליות של ארצות הברית ובריטניה בסין. זה חיזק מעט את כלכלת סין, וקירב אותה להיות שותפה שווה בין האומות.
  - ארצות הברית ביטלה את אפליית המהגרים הסינים לשטחה ואפשרה להם לקבל אזרחות אמריקנית. כך המלחמה הפכה את סין לשותפה של ארצות הברית גם בימי שלום, וממילא הלגיטימציה הבינלאומית שניתנה ליפנים לפעול בסין פחתה.
  - האמריקנים ראו בסין בעל ברית נגד יפן, והזרימו אליה נשק וכסף. כדי שתהיה פחות נחותה מול יפן.
  - הקמת פיקוד "סין-בורמה-הודו" שהיה אמור לאפשר לסין לחימה בתנאים טובים יותר.
  - מלחמה רשמית ומוכרזת, שהמעצמות לא מנסות לעצור.
  - המעצמות הכריזו שידרשו מיפן להשיב לסין את כל השטחים שכבשה יפן. הסינים קיוו שיושבו להם שטחים שנכבשו עוד במלחמת סין-יפן הראשונה.
- ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 104-109.